

EKONOMI OCH VÄRLDSFRED

AV PROFESSOR ELI F. HECKSCHER

Det finns en hel skog av journalister och författare som knappast kan syssla med internationella problem utan antydningar eller påståenden om de ekonomiska våldigheter som stå bakom motsatserna mellan länderna. Man kan ej vara nog kritisk mot detta slags litteratur, ty en sådan tendens motsvarar ej som regel i någon högre grad verkligheten. De flesta motsatser mellan staternas regeringar gälla makt, nationalitet, språk o. s. v., icke ekonomi, och man har antagligen som regel skäl att i första rummet fråga sig, om det som möter icke är politiska strider, rent av med sekelgamla rötter.

Men visserligen är verkligheten ingalunda uttömd därmed. Till dessa maktmotsatser an knyter sig också en stor mängd ekonomiska element. Ofta inskränka sig emellertid dessa element till rent subjektiva faktorer, nämligen ett mer eller mindre omedvetet behov att söka materiella grunder för hat, avund, fruktan eller misstänksamhet mellan regeringarna eller folken; och det senare är då verkligheten, de ekonomiska motsatserna blott ett återsken därav. I kanske lika många fall är ekonomin visserligen på sitt sätt en äkta orsak till motsatserna, men icke den ekonomiska verkligheten utan *föreställningen* om denna verklighet, och den föreställningen kan vara vida skild från ekonomiska realiteter. Ett slags mellanform mellan verklig ekonomi och ekonomiska fantasier utgör åter *privatekonomiens* inflytande på statslivet, ty fullt riktigt uppfattade privatekonomiska intressen komma då att med orätt uppfattas som nationalekonomiska eller samhällliga intressen. Och denna mellanform tar sig till sist ofta särskilt försåtliga former, när det »privatekonomiska» intresset är ett statens *fiskaliska* intresse, sålunda något som behandlas efter sin inverkan på statskassan, i stället för med hänsyn till sin betydelse för samhällets ekonomi som helhet. Av detta sistnämnda skäl ligger en särskild fara för folkens enighet i en vittgående socialisering, som skulle komma att ställa mot

varandra stater med sinsemellan ofta kolliderande statsfinansiella intressen.

För den klassiska ekonomiska uppfattningen stod det med få undantag som givet, att ämnet i huvudsak var uttömt med det nu antydda, med andra ord att några *verkliga* ekonomiska motsatser *folken* emellan sällan förekommo, så att de allra flesta striderna berodde på missförstånd, specialintressen eller maktfaktorer. Utifrån denna ståndpunkt gick Adam Smith till storms emot det gamla merkantilistiska systemet, och sällan har en teoretikers framställning utövat ett så vittgående inflytande på politiken. Men det kan icke nekas, att den klassiska uppfattningen, särskilt i den något primitiva form vari den framträdde hos Adam Smith, därvid byggde på en väl stark problemförenkling och att det verkligen *finns* ekonomiska motsatser mellan folken med real grundval, även om de utgöra en ringa bråkdel av vad politiska och ekonomiska journalister söka inbilla sina läsare. Det är dessa *reala* ekonomiska svårigheter för världsfreden som här närmast skola granskas.

För att analysera dem kan man till en början tillämpa den ekonomiska teoriens vanliga indelning av de ekonomiska krafterna i tre produktionsfaktorer, naturen, kapitalet och människan själv.

Bland produktionsfaktorerna är motsatsen tydligast i fråga om *råvarorna* eller *naturtillgångarna*. Ett tillskott i ett visst lands försörjning med naturens resurser måste med få undantag vara till fördel för dess medborgares totalitet, och undantagslöst om resurserna överföras från ett annat lands ägo. Varje invånare får vid sin sida mer av naturens gåvor, och befolkningen kan alltså i varje normalt fall påräkna en åtminstone genomsnittligt ökad inkomst till följd därav. På förhållandena i övrigt hänger visserligen, huruvida denna fördel skall tillfalla befolkningens breda lager eller tvärtom förbehållas vissa mindre grupper av befolkningen, utan egentlig fördel för de övriga. Vad som framför allt behöver betonas är, att fördelen ligger i den rikligare försörjningen med produktionsförutsättningar och icke närmast sammanhänger med möjligheten att skapa monopol på grundval av dispositionsrätten över råvarutillgångarna, även om en monopolmakt givetvis kan komma att innebära avsevärda ytterligare tillskott till ett lands nationalinkomst. Det behöver ej närmare utvecklas, vilken roll dessa frågor ha spelat i de politiska striderna omedelbart före, under och kanske framför allt efter världs-

kriget. Det har varit oljan som därvid stått i främsta ledet, och att just på den punkten har förekommit en ganska stor portion vidskepelse är troligt, men givetvis har det också gällt stora ekonomiska realiteter. I princip erbjuder detta dock inga egentliga svårigheter, ty det allmänna föreställningssättet står sannolikt här närmare den ekonomiska verkligheten än på något annat hithörande område. Dessutom torde just oljefrågan och i sammanhang därmed vissa andra internationella råvaruproblem komma till behandling i ett följande häfte av denna tidskrift, så att jag skall ej nu fördjupa mig däri.

Så vitt jag förstår, kommer motsatsen också att bli ännu viktigare och mer djupgående i fråga om en annan av de primitiva produktionsfaktorerna, nämligen *arbetskraften* eller *befolkningen* själv. Vad som därvid har kommit att betyda så mycket är den allt större olikheten i befolkningsutveckling och i syn på befolkningsutveckling i olika länder. De flesta väst- och mellaneuropeiska samhällen hade redan före kriget i handling om än icke i ord övergått till det malthusianska idealet, d. v. s. återhållsamhet i fråga om folkökningen; och efter kriget har denna tendens tilltagit i helt enkelt häpnadsväckande grad. Särskilt har den nu gripit Tyskland, som först ganska kort före kriget hade kommit i någon väsentlig mån under dess inflytande; ännu 1901—1910 hade det sistnämnda landet en nativitet av 33 per 1,000 inv., mot 21 för år 1923 och $20\frac{1}{2}$ för 1924, sålunda en nedgång med mer än en tredjedel på två årtionden. På den andra sidan stå emellertid fortfarande dels vissa sydeuropeiska stater, sådana som Italien och Spanien, dels hela Östeuropa, framför allt Balkanhalvön och Ryssland, samt till sist och i längden sannolikt viktigast tydligen mycket stora delar av den till fullt en milliard människor eller kanske tre femtedelar av människosläktet uppgående befolkningen i Asien, fram till och i synnerhet vid Stilla havets kuster.

Den spänning mellan olika länders befolkningsutveckling som här föreligger har ytterligare skärpts genom att kriget utövat så olika verkan i olika länder, nämligen förstört produktionsutrustningen hos de krigförande, men även hos dem i mycket olika grad, och å andra sidan lämnat de neutrala jämförelsevis oberrörda. Då länder sådana som England och de skandinaviska staterna höra till de minst krigsskadade och samtidigt förete en mycket svag folkökning, har nämligen härigenom uppstått en

mycket vidgad disproportion mellan välståndet i dessa länder och i de andra, med förstörd hushållning och våldsamt tillväxande befolkning. På den gräns, där denna motsats är allvarligast, nämligen mellan de europeiserade och de icke europeiserade världsdelarna, Asien och Afrika, har dessutom tillkommit en stark moralisk nedgång i de europeiska folkens position genom världskriget och dess efterverkningar. Det torde icke vara mer än en mening i fem världsdelar om att de vita nu icke längre betraktas och behandlas med tillnärmelsevis samma vördnad eller rädsla som utgjorde så mycket av förutsättningen för Europas expansion i olika former under det förflutna århundradet, och orsaken är icke att söka långt borta. För första gången i historien ha färgade trupper nämligen i större skala använts av europeiska folk mot deras vita fiender, och de färgade folken ha blivit delaktiga i triumferna och jublet vid segern över några bland de starkaste vita folken; när till råga på detta färgade besättningar använts även under formellt fredliga förhållanden som ockupationstrupper i hjärtat av Europa, säger det sig självt, att denna andliga omvälvning skall ha trängt mycket djupt in.

Icke nog med att de vita folken, främst Englands och Frankrikes folk, komma att få i högsta grad ökade svårigheter vid bevarandet av Europas ställning som härskande världsdel på jordklotet; samtidigt möter också uppgiften att bestämma Europas, Amerikas och Australiens ställning till den framvällande färgade folkströmmen. De två sistnämnda världsdelarna ha redan i årtionden haft sin »gula fara» och ställt sig på den ståndpunkten att så långt som möjligt spärra sina gränser mot invandringen; men i den mån trycket av folkökningen särskilt i Asien tilltar, kräver en sådan politik ökade maktresurser, och samtidigt ha de vita folkens maktresurser på nyss angivet sätt i hög grad försvagats. För Europa har problemet i denna form ännu ej fått aktualitet, men ingen kan veta hur länge den stunden låter vänta på sig. Nya »folkvandringar» med ty åtföljande radikala omvälvningar i vår planets politiska och sociala karaktär förefalla alls icke längre som omöjliga eller ens mycket avlägsna framtidsperspektiv. Inför detta te sig onekligen de hatfulla striderna både mellan Europas stater och mellan dess samhällsklasser som föga välkomna paralleller till det gamla Greklands peloponnesiska krig och allmänna oförmåga av samlat uppträdande inför de verkligt stora politiska uppgifterna.

Den omedelbara praktiskt politiska konsekvensen av vad som nu sagts är emellertid att Europa som helhet *icke kan avrusta*. Varken Australien eller Amerikas förenta stater kunde utan stöd av starka krigsflottor ha behandlat de mongoliska invandrarna så som de sedan länge gjort. Men visserligen bleve mycket mer över för detta försvar, om Europas folk kunde hålla fred inbördes.

I synnerhet Förenta staternas men också Australiens allt strängare invandringslagstiftning har som bekant fått högst djupgående betydelse även i förhållandet mellan de olika vita folken, och detta ej blott för Öst- och Sydöst-Europas folk, som ur många synpunkter kunna räknas till Asien lika mycket som till Europa, utan också för de mellan-, väst- och nordeuropeiska folken. Och *mellan* dessa folk har samma företeelse i försvagad gestalt uppenbarat sig. Särskilt påfallande är förändringen i England, tidigare hela världens asyl, öppet för alla vindar, nu sannolikt landet med Europas strängaste inflyttningsrestriktioner. Förklaringen är dels ländernas olika starka folkökning, dels resursernas fördelning, som redan visats ha blivit ännu ojämnare genom kriget. Den överströmmande italienska och slaviska befolkningen är utestängd från Förenta staterna; vi nordiska, lyckligt lottade folk värja oss — på basis av en i verkligheten otillämplig krigstidsparagraf — med passtvang och inreseförbud mot »konkurrens på arbetsmarknaden» från tyskar och slaver; och engelsmännen värja sig åt alla håll. Även om krig och konflikter lyckligtvis ännu icke ens skymtat vid synranden på dessa punkter, är det givet att spänningen blir bestående och är ägnad att skapa oro och bekymmer av skilda slag överallt i världen. Om icke den överstatliga rättsordningen får helt andra andliga och materiella resurser än den för närvarande har, är det ingalunda uteslutet att exempelvis Sverige kan behöva försvara sig med vapenmakt emot en ur olika synpunkter och för olika samhällsklasser ovälkommen invasion söder och sydöst ifrån.

Mången söker räddningen ur detta dilemma i en tillväxt av den inhemska nativiteten, som avskaffar det uppkomna vacuum, d. v. s. fyller upp landet med de egna medborgarnas avkomlingar och därigenom upphäver lockelsen för andra folk. Utan att alls behöva komma in på befolkningsfrågans omstridda delar kan man emellertid helt nyktert avvisa denna tanke därmed, att det enda effektiva medlet skulle bestå i att nedpressa den egna

befolkningens ekonomiska nivå till den som råder i de olyckligt lottade länderna eller åtminstone ett långt steg i denna riktning. Då den ekonomiska politikens naturliga uppgift måste vara den rakt motsatta, nämligen att förbättra läget för de egna medborgarna, så är detta en deductio in absurdum. Men visserligen har man anledning att förundra sig över arbetarnas och deras representanters kortsynthet, när de tro sig kunna för obegränsad framtid förbehålla arbetsmarknaden åt landets egna medborgare utan att samtidigt förse landet med de maktresurser som kunna bli behövlige till försvar för en sådan arbetsmarknad.

Som tredje produktionsfaktor räknar den ekonomiska teorien *kapitalet* eller *sparandet*, och om denna faktor gäller principiellt sett detsamma som om den första eller naturfaktorn. Ju större utrustning av produktionsmedel som varje särskild individ i ett samhälle har vid sin sida, desto bättre ställd är han i och för sig. Därav följer, principiellt sett, att en folktillströmning under i övrigt lika förhållanden sänker nationalinkomsten, medan en inströmning av kapital eller ökat herravälde över naturens resurser höjer den. Följaktligen föreligger också här en ofrånkomlig motsats mellan de olika folken, i det att varje folk har intresse av att disponera så mycket kapital eller sparande som möjligt och sålunda också att avvisa utströmning av sparande till placering i andra länder. Principiellt sett får alltså det rätt fattade nationalegoistiska intresset motsatt inriktning i fråga om å ena sidan folkmängd eller arbetskraft, å andra sidan produktionsmedel i form av vare sig naturtillgångar eller sparande. Det följande skall nu ägnas åt en diskussion av sambandet mellan sparandets eller kapitalets rörelser och världsfreden, med något större utförlighet än som ägnats de två andra produktionsfaktorerna.

Ser man närmare på kapitalets eller sparandets fördelning över länderna, så finner man en stor ojämnhet, och detta icke blott på grund av tillfälligheter utan delvis genom sakens egen natur. Det förefaller nämligen ganska givet, att villigheten att spara hos ett folk i hög grad påverkas av den stabilitet landets näringsliv har fått, den växlande möjlighet att överblicka framtiden på det ekonomiska området som följer av näringslivets olikartade natur. Frankrike har länge haft det mest stillastående, d. v. s. minst föränderliga läget bland de mellan- och västeuropeiska folken, och otvivelaktigt sammanhänger den mentalitet varav den fran-

ska sparsamheten är en så viktig del med just detta tillstånd. Men nu ligger det å andra sidan i sakens natur, att just de ekonomiskt föga föränderliga länderna ha proportionsvis minsta möjligheter att med framgång sysselsätta kapitalet, medan kapitalbehovet tvärtom är stort i nya eller eljest starkt expansiva länder, där befolkningens spargrad av nyss angivet skäl tvärtom är låg. En utjämnningstendens måste därför framträda i fråga om sparandet på samma sätt som i fråga om alla andra ojämnt fördelade men samtidigt rörliga ekonomiska värden. Då kapitalet eller sparandet nu otvivelaktigt är den rörligaste bland de tre produktionsfaktorerna, så är det klart att denna form för ekonomisk förbindelse mellan länderna skall spela en mycket stor roll. Före världskriget var det som bekant främst England och Frankrike som försågo andra länder med sparande, medan det nu framför allt är Förenta staterna. Vårt eget land har inom parentes sagt undergått en mycket anmärkningsvärd utveckling på detta område, i det att vi regelbundet togo till oss kapital utifrån ända fram till världskriget men nu icke hava någon nettoimport av kapital alls, utan om något en svag tendens i motsatt riktning.

Riklig kapitaltillgång är ett av de viktigaste verktygen för ett samhälles ekonomiska blomstring. Endast med hjälp av sparande kunna ett samhälles naturtillgångar upparbetas och komma till nytta, endast med dess hjälp kan arbetslönen, i ett samhälle med en på framtiden inriktad produktion, varaktigt bringas i höjden. Som prof. Wicksell en gång träffande sagt: kapitalisten är arbetarens vän. Men om ett lands arbetare icke ha nog med inhemska vänner av detta slag, så äga de allt möjligt intresse av att i stället draga till sig sådana från utlandet, med andra ord att uppmuntra kapitalimport.

Detta förhållande är enkelt nog, om man blott med något lugn vill betrakta det, men den stora frågan är den som gäller det kapitalexporterande landet: varför något land kan tänka på att avstå från en så värdefull tillgång. Visserligen är det högst önskvärt att de rikligt försedda länderna så skola göra, icke blott från det kapitalemottagande landets synpunkt utan också från synpunkten av mänskligheten som helhet, ty världshushållningen når sitt högsta resultat, om kapitalet får gå till de platser där dess användning gör mest nytta, sålunda främst till de exploaterbara naturtillgångarna men även till den tätaste befolkningen,

om denna icke jämnt fördelar sig efter de övriga resurserna. Men detta förklarar givetvis icke, att ett land under inflytande av sina nationalegoistiska intressen tillåter ett utflöde av sparande. Närmaste anledningen till att det så gör är att en dylik kapital-export är fördelaktig för *kapitalisterna* i ett land. I själva verket vinna dessa på kapitalutflödet i två olika riktningar. Dels draga nämligen sådana kapitalister som själva placera utomlands nytta av den större kapitalknappheten eller högre räntefoten i de andra länder där de finna placeringar; dels medföra också dessa kapitalplaceringar utomlands, att räntefoten i det egna landet stiger, och de komma följaktligen till nytta även för sådana kapitalister som fortsätta att placera i det egna landet. En nationalekonomisk vinst för det kapitalexporterande landet uppstår utan tvivel härigenom, men denna tillfaller uteslutande kapitalisterna själva. Genom att mindre delar av landets ekonomiska resurser kunna upptagas och mindre sparande ställes till förfogande för avlöning åt arbetarna, måste nämligen kapital-exporten i och för sig utöva en lönedpressande verkan, och därför är det minst sagt tvivelaktigt, om ett land har intresse av att nettoplaceringar i utlandet komma till stånd. Också här råder följaktligen en påtaglig ekonomisk intresses motsats mellan olika länder, nämligen mellan kapitalimporterande och kapitalexporterande.

Det skulle därför ej vara något som helst onaturligt ur rent nationell synpunkt i att försvåra kapitalexporten. Det har tidtals också försökts, fastän som regel med ringa framgång, och ur mänsklighetens allmänna synpunkt är detta onekligen välkommet. Större framgång kan emellertid följa åtgärder som visserligen icke hejda kapitalexporten i dess helhet men söka inrikta den åt vissa bestämda håll; men just denna politik har gjort mycket för att undergräva världsfreden. I detta hänseende har Frankrikes politik före världskriget varit särskilt viktig, ty den har en stor andel i de politiska motsatser som fingo sitt uttryck i världskriget. Genom sin makt över Parisbörsen förmådde franska regeringen utöva ett bestämmande inflytande på vilka lån som skulle kunna placeras i Frankrike och använde detta inflytande till att uppmuntra sådana stater som ingingo i Frankrikes politiska system eller skulle lockas in däri. Ur rent fransk politisk synpunkt var detta mycket förklarligt, ty mellan 1871 och 1914 hade Frankrike intet överflöd på möjligheter att göra sig politiskt gällande.

EKONOMI OCH VÄRLDSFRED

Men ekonomiskt var det säkerligen odelat olyckligt, också för fransmännen själva, ty det nära nog tvang de franska spararna att sätta in sina tillgångar i lån åt Ryssland och Balkanstaterna och därigenom att offra sig på den franska politikens altare. För världsfreden var denna politik lika avgjort olycklig, ty den kapitalefterfrågan som därigenom uppmuntrades var främst den som avsåg militära rustningar, och ofta var det ett tyst villkor för lånen, att större eller mindre del därav skulle placeras hos franska krigsfabriker, framför allt Schneider i Creusot. Politiken var ej en bit bättre i Tyskland, där Krupp spelade Schneiders roll, men Tysklands kapitalresurser för utländsk räkning voro så mycket mindre, att det hela ej fick samma räckvidd där. I England var åter näringslivets oberoende av statsmakten före kriget till mänsklighetens lycka så pass starkt, att faran var nästan obefintlig. Men ingen som helst säkerhet finnes emot att denna politik nu skulle komma att återupptagas och t. o. m. i skärpt form, dels emedan staterna sedan 1914 vant sig vid inblandning i ekonomiska förhållanden så som icke förut på ett århundrade, dels också emedan kapitalefterfrågan från förstörda eller av nyfödd nationalism frustande länder är större än någonsin.

Emellertid förhåller det sig så kuriöst, att det mesta av statsingripandet på detta område icke har varit förenat med oro för kapitalexport utan tvärtom med oro för kapitalimport. Omkring ett år före världskriget skrev *The Economist* om de planer som då voro uppe i Sverige i denna riktning, att det föreföll ungefär lika förnuftigt för Sverige att lagstifta mot utländskt kapital som för England att lagstifta mot utländsk spannmål. Omdömet var fullt träffande; men som bekant ha många spannmålsimporterande länder lagstiftat mot utländsk spannmål, och parallellen visar alltså möjligen politikens dåraktighet men ingalunda dess osannolikhet.

Visserligen förekommer det knappast att man genom lagstiftningsåtgärder söker hindra utländsk *upplåning*, och det är alltid en god sak. Här inskränker man sig i allmänhet till en stark oro för vart medlen skola ta vägen, och sådant skadar mindre. Men så mycket starkare ha ingripandena varit emot utländsk *kapitalplacering* inom länderna, och två av de nordiska staterna, nämligen Norge och Sverige, ha därvid haft den tvivelaktiga äran att stå i första ledet. För Sveriges del utgjorde förbudet för utlänningar att äga bankaktier en av de tidigare åtgärderna, seder-

mera följt av hindren för utlänningar att göra nya aktieförvärv i Grängesbergsbolaget och slutligen kulminerande i 1916 års lag om aktiebolags rätt att inneha fast egendom. Bolag som vill äga fastighet kan enligt lagen icke ha mer än $\frac{1}{5}$ av sitt röstberättigade aktiekapital på andra än svenska händer; och då alla bolag av nämnvärd betydelse måste äga åtminstone någon fastighet, betyder det en nästan generell begränsning av utländsk kapitalbesittning i aktieform till $\frac{1}{5}$ av det egna kapitalet.

Är detta alldeles meningslöst? Ekonomiskt sett är det ej långt därifrån. Dess närmaste ekonomiska verkan är att driva de kapitalbehövande företagen över på utländsk upplåning; men då den utländska upplåningens möjligheter givetvis alltid måste vara mindre än möjligheterna för alla slag av kapitalimport under ett, så blir den ofrånkomliga följderna en handicap på kapitalimporten över huvud taget. Därtill kommer att hela lagstiftningen leder till repressalier från utländsk sida emot svenska företag som äga utländska filialer eller dotterbolag, sådana som Tändsticksbolaget, SKF, Separator och L. M. Ericsson. Att det dessutom starkt frestar till kringgående, därpå ha vi nyligen haft ett pinsamt exempel, avspelas inför öppen världsriddå i London genom det stora målet om Barnängens övergång till Lever Brothers.

Det är alltså intet tvivel om att lagstiftningen mot kapitalimporten, samtidigt med att den är av minst sagt tvivelaktigt gagn, för att icke säga av otvivelaktig ekonomisk skada för det kapitalimporterande landet, är en viktig anledning till internationella friktioner. Man möter här en motsats som ingalunda är sällsynt men knappast tillräckligt uppmärksammas, den nämligen mellan det fredsvänliga och det kapitalistfientliga inslaget inom en och samma, nästan överallt i världen mäktiga åskådning. Särskilt i Norge har föreningen mellan en utpräglad nationalism, alldeles särskilt på det ekonomiska området, och en principiell internationalism firat formliga triumfer, men även vår socialdemokratis ståndpunkt i dessa frågor lider av samma olösliga motsats. Kapitalet är av naturliga skäl en av de starkaste internationella krafterna, och vill man ej låta det fullgöra sin uppgift i olika länder efter bästa förmåga, så kommer man ofrånkomligt i strid med världshushållningens intresse och ställer sig på ensidigt, delvis t. o. m. missförstått nationalistisk grund. Detta är emellertid ingalunda en bestämning för det »privatkapitali-

stiska» samhället, ty kapitalet fyller samma funktion alldeles oberoende av vem som är dess ägare, och tanken svindlar vid de komplikationer som skulle bli en följd av kapitalimport och kapitalexport i »statskapitalistiska» eller socialistiska samhällen, där det bleve en Haupt-und Staatsaction var gång en dylik affär skulle göras.

Jag har nu senast uppehållit mig vid internationella kraftspänningar som sammanhånga med rätt förstådda eller missförstådda ingripanden mot kapitalrörelserna, men sådana motsatser äro ingalunda en följd enbart av ingripanden; kapitalrörelserna skulle medföra internationella komplikationer, också om de lämnades fria. Den nyare historien är i själva verket full av synnerligen allvarliga internationella konflikter just till följd av genomförda kapitalöverflyttningar, och till någon liten del kan rent av den politik jag nyss kritiserat finna ett berättigande däri.

Vad först beträffar den utländska upplåningen, har den varit en fruktbar källa till internationella konflikter i samband med låntagande länders inträdda eller befarade insolvens eller ovillighet att fullgöra ingångna förbindelser. Mest ingripande av dessa konflikter var väl Egyptens ockupation genom engelsmännen 1882 och dess förvandling till en del av det brittiska väldet som sista följd av att khediven icke betalade sina skulder till engelska och franska fordringsägare, vilka därefter satte sina regeringar i rörelse. Ett annat exempel förekom 1902—1903, då tre europeiska stormakter skickade en krigsflotta mot Venezuela för att få bukt med dess betalningsovillighet. En lång rad av stormakternas ingripanden i Kina, inberäknat internationaliseringen av det kinesiska tullväsendet och övertagande av olika järnvägar, har sammanhängt med de olika lånen, och på Balkanhalvön har samma historia upprepat sig. De förvirrade penningförhållandena under och efter världskriget ha aktualiserat problemet i en ny form, och sådana bestämmelser som Finlands s. k. obligationslag av 1921, med ensidig befrielse för låntagaren från att fullgöra sina förpliktelser enligt avtalens ordalydelse, innebära i verkligheten allvarliga tillbud till internationella komplikationer.

Men utländska kapitalplaceringar i form av aktie- eller fastighetsinnehav äro — kanske ej starkare men åtminstone — tätare anledningar till internationella konflikter. Ett lands närings- och skattelagstiftning kommer nämligen i dessa fall att på det intimaste beröra utländska intressen. Största exemplet härpå är

utan tvivel boerkriget, som sannolikt hade sin viktigaste orsak i att de starka engelska kapitalistintressena i guldgruvorna råkat i en olöslig motsats till Transvaals behandling av utlänningarna. Men striden om råvarutillgångarna tar över huvud taget ofta denna form, då det icke går för ett land att tillägna sig såsom del av sitt område de landsdelar där resurserna förekomma; och ett annat välkänt exempel är den revolution som Förenta staterna ställde till för att få Panama-kanalen i sina händer. För vår egen del var begränsningen i utlandets intressen i Grängsbergsbolaget ett första steg till en definitiv reglering av den åtminstone ur utländsk synpunkt särdeles ovälkomna begränsningen i vår malmexport, och utländska intressen i vårt skogsbruk ha spelat sin roll i samband med den svenska skogslagstiftningen.

Hela min föregående framställning åsyftar att visa, att dessa motsatser visserligen delvis bero på mänskligt oförstånd i fråga om de ekonomiska sammanhangen men delvis också bygga på en verkligt olöslig motsats mellan det världsekonomiska och det nationalekonomiska intresset och en ännu starkare mellan olika länders ekonomiska intressen. I den mån man vill världsfreden, har man icke lov att sluta ögonen för detta utan måste skapa former och medel som tillåta en avvägning av dessa motsatta intressen och deras utjämning.

Likväl har jag i det föregående icke alls uppehållit mig vid det område där motsatserna kanske låta allra mest tala om sig, nämligen på det internationella *bytets* eller *handels* område. Det är en alldeles för stor fråga att ens kunna upplinjeras i slutet av en artikel, och jag måste nöja mig med ett — i detta sammanhang icke bevisat — påstående, att oförnuftet här sannolikt spelar en större roll i riktning av att skapa ekonomiska motsatser mellan folken än på något annat område, men att motsatserna å andra sidan icke helt äro uttömda därmed utan även delvis bottna i ofrånkomliga ekonomiska fakta.

Vad skall man då göra? Lösningen kan icke vara annat än en kompromiss, så länge staterna över huvud ha någon självständig existens och världens gemensamma intresse alltså icke ensamt kan och får ge utslaget. Man måste avväga de olika ländernas behov emot varandra, sörja för en ordning som så vitt möjligt tillgodoser både det ena och det andra men intet av dem helt. Detta kan endast ske genom en överstatlig *rättsordning*,

EKONOMI OCH VÄRLDSFRED

som begränsar de olika folkens rättigheter mot varandra, bestämmer vad varje folk kan tillåta sig i sitt eget intresse, när andras intressen därigenom lida intrång, med andra ord detsamma som rättsordningen bestämmer inom varje särskilt samhälle. Och bakom denna rättsordning måste liksom bakom den nationella stå *makt*, eljest blir det en »lex imperfecta» eller, mer uppriktigt talat, ingen lag alls. Världsfreden är därför även på det ekonomiska området oundgängligen i behov av stödet från en överstatlig ordning. Det mänskliga oförnuftet och de ekonomiska verkligheterna i förening komma eljest att ge framtida seklers historia samma prägel som de förflutna seklernas, tills kanske en ny Pax Romana — under ledning av något folk varom vi nu intet veta — ånyo för en tid gör stat och kulturkrets till sammanfallande begrepp.
